

Prof. P. Kļāuka

Starptautiskās valodas problēma

RIGĀ, 1935.

IZDEVUSI LATV. Ū. FIL. UN FILOZ. STUD. RAMAVE.

Prof. P. Ķiķauka

Starptautiskās valodas problēma

Nospiedums no Ķeļu VI krājuma.

Loti cienījamam Latvijas Universitātes
rektoram Ķiķauka kungam
autor
un
Ramare.

1935.

RĪGĀ, 1935.

IZDEVUSI LATV. Ū. FIL. UN FILOZ. STUD. RAMARE.

Grāmatu spiestuves kooperatīvs
„GRĀMATRŪPNIEKS”
Rīgā, Pils ielā 14. Nr.

Starptautiskās valodas problēma.

Ir varbūt lieki fantazēt par to, ko ieguvusi vai ko zaudējusi būtu cilvēce, ja, vēstures notikumiem citādu gaitu gēmojot, uz mūsu zemes lodes būtu izveidojusies viena pati valoda. Nav arī zināms, vai šāda visai pasaulei kopēja valoda, ja tā kādreiz būtu radusies, būtu varējusi ilgāku laiku pastāvēt. Jo valodā izpaužas divas viena otrai pretējas tendences, no kurām viena tiecas valodu ūnificēt, bet otra diferencēt. Ja valdītu tikai pirmā, tad daudzās valodas, kas ir pasaulē, ar laiku saplūstu kopā par vienu pašu valodu. Turpretī, ja spēkā būtu tikai otrā tendence, tad valodas pastāvīgi dalītos un šķeltos un to skaits vairotos līdz bezgalībai. Bet, acimredzot, starp šīm divām tendencēm pastāv zināms spēku līdzsvars, kas valodas attīstībai neļauj noīet līdz galējībai vienā vai otrā virzienā.

Jo ciešāki ir sakari starp kādas teritorijas iedzīvotājiem, jo vairāk tie sekmē valodas apvienošanu. Turpretī sakaru pārtrūkšana rada arī valodas kopības iziršanu. Tā, indoeiropiešu pirmtautai dažādos virzienos izklistot, sašķēlās atsevišķās valodās arī indoeiropiešu pirmvaloda, lai gan dialektos tā varēja būt sadalījusies jau tad, kad indoeiropiešu pirmtauta vēl nebij atstājusi savu agrāko dzimteni.

Vēsturiskā laikmetā valodas diferencēšanās procesu jo spilgti rāda grieķu valoda. Lielais kalnu mudžeklis, kas pārklāj Grieķiju visdažādākos virzienos un atdala vienu apgabalu no otra ar grūti pārejamām kalnu grēdām, sekmēja daudzo grieķu izlokšņu attīstību, kaut gan galvenie dialekti (achaju, aoliešu, jōniešu, dōriešu) bija vispārējos vilcienos izveidojušies jau grieķiem Balkānu pussalā ienākot. Bet tā pati grieķu valoda noder arī kā labs ūnifikācijas piemērs: kad Atēnas piektā gadusimtenā otrajā pusē kļuva par „visas Grieķijas skolu“, atiešu dialekts, ietekmējams un izspiezdams citus dialektus un mazliet pats pārveidodamies, pamazām tapa par visas Grieķijas kopēju valodu. Tautas kultūrālā apvienošana radīja arī apvienotu valodu.

Lai gan valodas jēdziens ne vienmēr sedzas ar tautības jēdzienu (piemēram angļi un ziemeļamerikāņi, būdami divas dažādas tautas, runā vienu pašu valodu, bet žīdi, atkarībā no savas dzīves vietas, runā dažādas valodas), tomēr vairuma gadījumos tautības jēdziena pamatā ir valoda. Latvieši atšķīras no saviem kaimiņiem igauņiem, krieviem, poļiem un leišiem vispirmā kārtā ar valodu. Un tāpēc tagadējo nacionālo ideju laikmetā ikviena tauta, liela vai maza, ceļ godā savu valodu.

un uzskata to par savas tautības galveno balstu. Eiropai iet pāri spēcīgs nacionālas atmodas vilnis, un, sakarā ar to, daudzas valodas, kas agrāk bija neizkoptas un maz pazīstamas, tagad kļūst par kultūrvalodām un pauž savu tautu nacionālos ideālus.

Bet tā kā daudzo Eiropas tautu intereses tagad vēl vairāk nekā agrāk prasa kultūrālu, politisku un oikonomisku sadarbību, tad līdz ar to izvirzās jautājums par kopēju starptautiskā mērogā lietojamu palīgvalodu, kas lai atvieglotu šo sadarbību tautu starpā.

Jautājums par starptautisku valodu nav nekāds jaunlaiku izgudrojums. Visos laikos, cik tālu vien sniedzas atpakaļ vēsturnieka skats, ir bijusi kāda valoda vai valodas, ko tautas kopīgi lietoja savstarpējā satiksmē.

Tāda ir senos austrumos jau 3.—1. gadutūkstoti pr. Kr. lietotā *babilōniešu* jeb, kā to arī vēl sauc, *akadiešu* valoda, kas bij gandrīz identiska ar *asiriešu* valodu un piederēja pie sēmitu valodu austrumu nozarojuma. Kā to liecina Tell-el-Amarnā atrastās vēstules, šai valodā notika diplomātiskā sarakstīšanās starp Ēģiptes faraoniem un Bābeles, Asīrijas, Sirijas un citiem valdniekiem.

1. gadutūkstoti pr. Kr. un 1. gadutūkstoša pirmajā pusē pēc K. Vidusjūras austrumu piekrastē valdīja *aramiešu* valoda, kas piederēja pie sēmitu valodu ziemeļu zara un dalījās vairākās izloksnēs. Vecās derības tekstos atrodamo *aramiešu* valodu parasti dēvē par *chaldiešu* (kaldiešu) valodu. Grieķi *aramiešus* sauca par *siriešiem*. Parasti par *siriešu* valodu apzīmē to *aramiešu* valodu, kurā sarakstīta kristīgā literatūra.

Kā Jūdejā *aramiešu* valoda bij pazīstama jau priekš jūdu aizvešanas Bābeles gūstā, liecina 2. Kēn. 18, 13—26, kur stāstīts, ka Hiskijas laikā, Sanheriba kaņaspēkam aplencot Jeruzalemi (701. g. pr. K.), kāds no *asiriešu* kaņavadonjiem uzaiņina jūdus nepretoties *asiriešu* ķēņiņam, bet Hiskijas ministri, baidīdamies, ka šāda aģitācija varētu mazināt Jeruzalemes aizstāvju varonību, viņam atbild: „runā jel ar saviem kalpiem *siriski*, mēs to gan *protam*, un nerunā ar mums *jūdiski*, šo ļaužu priekšā, kas ir uz mūra“. Pēc Bābeles gūsta jūdu tauta atstāja savu tēvu valodu, to paturēdama vairs tikai reliģiskā kultā, un runāja *aramiski*. Šī valodas maiņa bij savā ziņā viņiem izdevīga: tā deva iespēju rast eksistences līdzekļus un apmesties uz dzīvi arī ārpus Palestīnas robežām, jo *aramiešu* valodu runāja ne tikai Sirijā un Mesopotamijā, bet ta lietoja kā oficiālu kancelejas valodu visā plašajā Persijas valstī, par kuras sastāvdaļu pēc 538. g. pr. K. kļuva Palestīna.

Bet jau 5. gadusimtenis pr. K., kad Persijas nodomi nostiprināt savu varu arī Eiropā sabrūk trīs lielās kaujās pie Maratōnas, Salamīnas un Platajām, iezvana jaunas ēras sākumu cilvēces vēsturē: tas nav vairs sirmais Orients, bet eiropējiskā Grieķija, kur uzplaukst jo krāšņi mākslas un zinātnes. Līdz ar to grieķu valoda top par kultūras nesēju un izplatītāju zemēs, kas pieskaņas Vidusjūrai no ziemeļiem, austrumiem un dienvidiem.

Vēlāk grieķu valodai līdzās un pēc tam arī tās vietā stājas latīņu valoda, kas savu internacionālās valodas prestižu patur līdz pat jaunākiem laikiem, kad tā savukārt ir spiesta savu vietu atdot dažām jaunajām valodām.

Lai labāk noskaidrotu mūsu problēmu, nebūs lieki īsā vēsturiskā pārskatā pakavēties pie svarīgākām starptautiskām valodām.

Grieķu valoda.

Grieķu valoda jau kopš 6. g. s. pr. K. kļuva par Vidusjūras baseina galveno kultūrvalodu. No Eiropas valodām tā ir pirmā, kas dabūja starptautisku raksturu.

Grieķu valodas izplatīšanās sākumā notika pa jūras ceļiem. Daudzās grieķu kolonijās, ar kurām bij nosēta visa Vidusjūras un Melnās jūras piekraste, padarīja grieķu valodu par tirdznieciskās satiksmes valodu no Mazāzijas līdz tagadējai Francijai un Spānijai un no Krimas līdz Ēģiptei un Lībijai. Grieķu apdzīvotā teritorija nebija sevišķi liela, bet tā bij izkaisīta, un šis apstāklis grieķu valodu darīja pazīstamu daudzām apkārtdzīvojošām tautām. To savā ziņā var saukt par grieķu diasporu, kurās sekas bij senās pasaules hellēnizācija.

Lai gan grieķu kultūras ziedu laikmetā grieķu valoda daļiņās daudzās izloksnēs un dialektos, tomēr valodas vienību šīs dialektiskās īpatnības daudz netraucēja. Olimpijas sacīkstēs, kur ieradās svētku viesi no visām grieķu apdzīvotām zemēm, atēnietis itin labi sapratās ar tēbieti, un masalietis ar jūrai otrā pusē dzīvojošo kirēnieti, un visi viņi apzinājās par vienas hellēnu nācijas locekļiem.

5. gadusimtenī pr. K. par grieķu kultūras un izglītības galveno centru kļūst Atēnas. Lielo drāmatisko dzejnieku, filosofu, sofistu un orātōru izsmalcinātais un noslīpētais atiešu dialekts pārspēj citus dialektus un gadusimteni vēlāk, mazliet pārveidots un pa daļai uzsūcis sevī dažus citu dialektu elementus, top par vispārgrieķisko valodu (koinē), kas, pateicoties Aleksandra Lielā iekarojumiem, izplatās arī austrumos un top par toreizējās pasaules kultūrvalodu.

Grieķiski šai laikā un arī vēlāk rakstīja daudzi rakstnieki, kas no dzimšanas nebij grieķi, kā piemēram chaldietis Bēröss un ēģiptietis Manetōns. Tāpat grieķiski savu jūdu vēsturi un antikvitātes rakstīja Jōsēfs Flāvījs. Jūdi vispārīgi labprāt mācījās grieķu valodu. Dažas jūdu kolonijas Ēģiptē pat pilnīgi hellēnizējās, tā ka Veco derību nācās viņiem pārtulkot grieķu valodā („Septuaginta“).

Grieķu valoda bij jūdiem jau otrā svešvaloda, jo aramiešu valodu, kā jau sacīts, viņi jau pēc Bābeles eksila bij pieņēmuši ebrēju valodas vietā. Bet grieķu valoda bij plašāka vēriena valoda nekā aramiešu, tā atvēra jūdiem brīvu ceļu gandrīz visā toreizējā pasaulē. Kamēr Jēzus un viņa mācekļi runāja vēl aramiešu izloksni, lielais kristīgās ticības apustulis, „pie Gamaliēla kājām“ audzinātais Sauls-Pāvils rakstīja jau grieķiski un šajā valodā sarakstīta arī visa Jāumā derība, kaut gan kristietība ir dzimusi galiliešu un jūdu aprindās.

Tam apstāklim, ka jūdi lietoja divas plašāka mēroa valodas — aramiešu un grieķu, bija svarīgas sekas ne tikai jūdu vien tautas vēsturē. Agrākās ebrēju valodas teritorija nebija plaša un šai valodā noslēgušies jūdi nebūtu varējuši daudz ietekmēt pasaules domu un kultūru. Bet pateicoties aramiešu un it sevišķi grieķu valodai, jūdiem radās iespēja propagandēt savu ticību arī ārpus Palestīnas robežām. Jūdu draudzes tika dibinātas Sirijā, Mazāzijā, Grieķijā un Itālijā un jūdu ticībā pārgāja pat sveštautieši (prosēlīti). Kad radās kristīgā ticība, tā tika sludināta vispirms šais jūdu draudzēs, no kurām drīz izplatījās pa visu Romas valsti. Varbūt, ka bez grieķu valodas kristīgā ticība nemaz nebūtu izaugusi par pasaules reliģiju, bet būtu palikusi par jūdu sektu un aprobežojusies ar savu dzimteni, labākā gadījumā izplatīdamās vēl arī Sirijā, kur tika runāta aramiešu valoda.

Grieķu valodu mācījās ne tikai jūdi sirieši, ēģiptieši un citas austrumu tautas, bet arī romieši. Kad nēdējie bij iekarojuši Grieķiju, dzejnieks Horātijs bija spiests liecināt, ka uzvarētā Grieķija ir uzvarējusi savu uzvarētāju:

*Graecia capta ferum victorem cepit et artes
intulit agresti Latīo.*

Grieķu valodu un kultūru romieši piesavinājās ar tādu aizrautību, ka stingrajam nacionālistam Katōnam nācās pret to protestēt un cīnīties. Bet arī pats Katōns nespēja pretī turētīes laika straumei un vecumā sāka cītīgi mācīties grieķu valodu un literātūru. Vēlāk grieķu kultūra pilnīgi pārgūma varēno Romas valsti un grieķu valodas prašana tad kļuva par romiešu izglītības nepieciešamu elementu. Daudzi izglītoti ro-

mieši pat runāja un rakstīja grieķiski, — kā piemēru var minēt Romas ķeizaru Marku Aurēliju, no kuŗa līdz mūsu dienām ir uzglabājušās viņa grieķiski rakstītās „Pārdomas“ (Εἰς ἐξουτόν).

Romas valstij 395. g. pēc K. sadaloties divās daļās, rietumu valsti palika līdz ar romiešu kultūru latīņu valoda, bet hellēnizētā austrumu valsts paturēja grieķu valodu par oficiālo valsts valodu līdz pat Konstantinopoles krišanai 1435. g. Bizantijas laikmeta grieķu valodai piesienas arī tagadējā jaun-grieķu *κκθαρεβούσα* („tīrvaloda“), tā ka var sacīt, ka grieķu valodas literāriskā attīstība ir nepārtraukti turpinājusies no Homēra laikiem līdz mūsu dienām, t. i. kādus pustreša tūkstoša gadus.

Tas apstākļis, ka Romas austrumu valsts (Bizantija) visu laiku bij grieķiska un atradās sakaros ar daudzām citām zemēm, padara grieķu valodu svarīgu ne tikai seno laiku, bet arī viduslaiku pētniekam. Ja Vakareiropas tautu kultūrālā attīstība ir vairāk saistīta ar latīņu valodu, tad tomēr nav jāaizmirst, ka Romas kultūra, kas ir pamatā Vakareiropas civilizācijai, bija grieķiski-romiska, un tāpēc tam, kas sev par mērķi sprauž izprast šīs kultūras vēsturisko attīstību un nokāpt līdz tās pirmavotiem, līdzās latīņu valodai ir nepieciešama arī grieķu. Jo visas Eiropas tautas ir līdz zināmam mēram tieši vai netieši Helladas garīgās mantinieces. No tam izriet grieķu valodas universālā nozīme.

Izteiksmes līdzekļu ziņā grieķu valoda ir viena no pilnīgākām indoeiropiešu valodām. Sevišķi bagāta tā ir verbālām formām. Grieķu valodā ir, piemēram, 11 dīvdabji un tikpat daudz infinitīvi, kuŗu nozīme var tikt variēta pievienojot artikulu vai modālo partikulu a n. Gramatisko formu bagātībā ar grieķu valodu gan konkurē sanskrits un deklinācijā pat to pārspēj, bet par to sintaktiskās attīstības ziņā sanskrits ir sastindzis savā pirmatnējā stāvoklī, kamēr grieķu valoda, pateicoties minētai verbālo formu bagātībai, kā arī daudzajām grieķu valodai raksturīgām partikulām, kas atsevišķiem vārdiem un teikumiem piešķir dažādas nozīmju nianses. Izveidojās par elegantu un smalku izteiksmes līdzekli tiklab dzejniekam, kā filosofam un orātoram. Minētās grieķu valodas īpašības vispilgtāk parādās Platona mākslinieciski noslīpētos teikumu veidojumos un Dēmostena spēcīgos, graujošos periodos.

To varbūt var uzskatīt par visai cilvēcei laimīgu atgādījumu, ka valodā, kas apbalvota ar šādām īpašībām, pirmo reiz veidojās Eiropas doma. Mūsu zinātnes grieķiskais raksturs vēl tagad ir skaidri izmanāms ne tikai viņas zinātniskajā terminoloģijā, bet pa daļai arī pašā mūsu domāšanas veidā, kas līdz zināmam mēram ir atkarīgs no valodas. Un tāpēc, patu-

rot vienmēr svētus tos brīvās zinātnes un mākslas principus, kas pirmo reizi visskaidrāk tika pausti Grieķijā un kuņus zaudējot mēs riskētu nomaldīties barbarismā, būs derīgi nepārraut tos tradīcijas pavedienus, kas stiepjas no senās Grieķijas līdz mūsu dienām. Aiz šā iemesla joprojām patur savu nozīmi grieķu valoda, kas chronoloģiski ir pirmā Eiropas kultūrvālova. Tās zināšana būs nepieciešama tiem izvēlētiem mūsu tautas intelliģentiem, kas par savu uzdevumu uzskata pētīt senātnes gara mantas un vērtības, kā arī to ierosmē jaunas radīt.

Latīņu valoda.

Sākumā latīņu valoda bija tikai Romas pilsētas un apkārtējā Latījas apgabala valoda. Bet Romas leģiōni, iekarodami visu Itāliju un vēlāk arī tālās provinces, padarīja to par visas lielās Romas valsts valodu. Uzsūkusi sevī grieķu kultūru, Roma to vēlāk caur latīņu valodu atdeva apkārtējām tautām līdz pat Reinai un Donavai.

Pēc Romas valsts krišanas (476. g.) tā latīņu valoda, ko runāja tautas zemākie slāņi, dabūja katrā provincē savu īpatnēju attīstības virzienu un no šīm izloksnēm, kā zināms, izveidojās romāņu valodas.

Bet līdzās šīm valodām Romas valsts bijušās provincēs joprojām pastāvēja latīņu valoda kā augstākās sabiedrības valoda. Un tāpēc, kad Eiropā sāka dibināt universitātes, latīņu valoda tur palika par vienīgo mācības valodu. Tas bija savā ziņā ideāls stāvoklis, kad Eiropas zinātniekiem no Spānijas līdz Polijai un no Sicīlijas līdz Skotijai un Zviedrijai bija viena pati zinātniska valoda. Katoļu ticība šo latīņu valodas privilēģēto stāvokli palīdzēja vēl nostiprināt. Tā latīņu valoda kļuva par visas izglītotās pasaules valodu, ieņemdama apmēram to stāvokli, kāds agrāk piederēja grieķu valodai.

Bet jau 16. gadusimtenī līdzās latīņu valodai dažus zinātniskus un politiskus rakstus sāk rakstīt arī nacionālās valodās. 17. g. s. franču, angļu un vācu valodas ir jau izveidojušās un dabūjušās savu tagadējo izskatu. 18. g. s. minētās jaunās valodas sāk jau stipri ierobežot latīņu valodas starptautisko lomu. Šajās valodās rodas liels daudzums zinātnisku darbu, kas agrāk tika rakstīti gandrīz vienīgi tikai latīņu valodā. 19. g. s. beigās latīņu valodas lietošana ir sašaurinājusies jau līdz minimumam un 20. g. s. vairs tikai retumis var sastapt kādu latīniski sarakstītu rakstu. Ja mūsu dienās augstskolas diplomus vēl iespēž latīņu valodā vai arī ja universitātes aulā kādreiz latīniski apsveic ārzemju viesi, tad tā ir tikai veca akadēmiska tradīcija — atliekas no tā laika, kad la-

tiņu valodu vēl lietoja kā starptautisku zinātnes valodu. Tagad šai valodā brīvi spēj izteikties tikai reti zinātnieki, galvenā kārtā no filologu aprindām. Salīdzinot ar agrākiem laikiem latīņu valodas prašana ir tagad tik lielā mērā pazeminājusies, ka pat daudzi senklasiskās nodaļas studenti, kuŗu speciālitāte ir abas vecās valodas un kas gatavojas nākamam latīņu valodas skolotāja amatam, āugstskolas kursu beigdami raksta savu latīnisko klauzūras darbu ar kļūdām.

Bet neskatoties uz šo latīņu valodas atpakaļslidēšanu, būtu nepareizi domāt, ka latīņu valoda ir mūsu dienās savu nozīmi zaudējusi. To lieto vēl arī tagad zinātniskā terminoloģijā dabaszinātnieki, mediķi un farmaceiti. Tāpat katoļu baznīca to joprojām lieto kā baznīcas valodu. Bet galvenā latīņu valodas nozīme tomēr ir tā, ka viņa mums dara pieejamas tās bagātās gara mantas, ko divos gadutūkstošos cilvēcei ir devusi dzejā, vēsturē, filosofijā, jurisprudencē un daudzās citās zinātņu nozarēs gan romieši, gan arī viņu turpinātāji vēlākos laikos dažādās zemēs un tautās. Nezinot latīņu valodu, Eiropas tautām (atskaitot varbūt krievus, ko ietekmēja bizantiešu kultūra) nav iespējams izprast savu pagātņi. Arī mūsu dzimtenes senāko vēsturi palīdz noskaidrot latīņu valodā rakstīti teksti, dokumenti un uzraksti.

Latīņu valoda ir romāņu valodu māte. Tā ir lielā mērā ietekmējusi arī angļu valodu. Paņ vācu valodā ir daudz latīņu valodas elementu un gara. Tāpēc bez latīņu valodas nevar zinātniski studēt minētās jaunās valodas, nevar pilnīgi izprast šo valodu vēsturisko gramatiku, viņu sakarību un kopējos elementus.

Visi minētie iemesli padara latīņu valodu par svarīgu faktoru izglītībā. Tāpēc taj arī ierādīta tik redzama vieta humanitāro skolu programās visā pasaulē.

Franču valoda.

Franču valoda ir pirmā no jaunajām valodām, kas iekarojusi starptautiskas valodas tiesības, kļūdamā par ūniversālu valodu, tāpat kā agrāk grieķu un latīņu valoda.

Eiropā tā top pazīstama 17. g. s. kā galanta salonu un politiķu valoda, stādāmās agrākās latīņu valodas vietā.

Tā lielā loma, ko 18. g. s. spēlēja franču filosofu idejas, piešķīra franču valodai kultūrvalodas raksturu un tāpēc Eiropā to sāka lietot kā zinātnisku valodu. Ar to izskaidrojams, ka piem. vācu filosofs Leibnics daļu savu darbu ir publicējis franču valodā.

Franču valodas prestižs šai laikā bija tik liels, ka šo valodu savā galmā lietoja Fridrihs Lielais, kaut gan viņš bija nākošās lielās Vācijas nodibinātājs. 18. g. s. beigās un 19. g. s. sākumā visa Eiropas aristokratija runāja franciski un šīs valodas prašana skaitījās par izglītības un smalkāka toņa zīmi. Likās, ka franču valodai būs lemts tapt par visas pasaules kultūrvalodu.

Bet tad franču valodas tālākā ekspansija apstājās. Francijas sakaušana 1870.—71. g. mazināja Francijas prestižu un līdz ar to franču valodas svaru Eiropā. Bet it sevišķi nacionālisma idejas, kas ap 19. g. s. vidu pārņēma Eiropu, apturēja franču valodas tālāko triumfa gājienu. Angļu, vācu un pat krievu aristokratija sāka lietot savas tautas valodu. Krievu dzejnieks A. Gribojedovs (1795—1829) ironizē par krievu augstākā sabiedrībā valdošo frankomaniju un lugā „Nelaime no gudrības” tēlo „francūzīti no Bordo”, kas, savā dzimtenē vienkāršs cilvēciņš, Krievijā atbraucis top augstākā sabiedrībā par dāmu lutekli un diēnas varoni. Krievu intelligence 20. g. s. sākumā vairs neprata franciski tā, kā simts gadus agrāk, bet iestājoties lielnieku režimam, kas krievu aristokrātijai deva nāvīgu sitienu, franču valoda zaudēja vēl vairāk savas pozīcijas. Proletāriskā kultūra nejut vajadzības pēc smalkās „salonu valodas”, tāpat kā viņa ir izmetusi no skolu programām arī latīņu valodu. Un tikai pašā beidzamajā laikā, sakarā ar politiskās orientācijas maiņu, franču valoda Krievijā sāk atgūt daļu no zaudētām tiesībām. Tāpat arī citās valstīs franču valodas prašana ir gājusi mazumā. Itālieši, kopš Garibaldi viņus apvienojis vienā valstī, vairs neprot franciski tā, kā viņu tēvi. Un tagadējās fašistu valdības laikā, kur viss tiek darīts, lai iepotētu itāliešu tautai un it sevišķi jaunatnei lepnuma apziņu par visu itālisko, franču valodai vēl grūtāk nākas uzturēt savu agrāko smalkās kultūrvalodas prestižu. Arī Anglijā franču valoda vairs nevar spēlēt agrāko lomu, jo angļi, kuŗu pašu valoda ir tapusi par pasaules valodu, aiz nacionālā lepnuma citādi nerunā, kā tikai angļiski. Tas pats sakāms par Vāciju. Nesaskaņas, kas pastāv starp Vāciju un Franciju kopš Versaļas mierliguma, attur vāciešus no franču valodas lietošanas un nepieciešamības gadījumā vācieši drīzāk lieto angļu valodu, kas viņiem kā radniecīga valoda arī vieglāka. Tikai valstis, kas simpatizē Francijai un raugās uz viņu kā uz savu dabisko sabiedroto un savas neatkarības sargātāju, franču valodai ir ieradīta goda vieta. Te minama Jugoslavija, Čehoslovākija, Rumānija, arī Polija. Populāra ir franču valoda arī Spānijā, Ēģiptē un Dienvidamerikā.

Franču valodas agrākā samēra noturēšanai par sliktu

nāk arī tas apstāklis, ka Francijas iedzīvotāju skaits stāv gandrīz uz vietas, daudz nepārsniedzams 40 miljonus, kamēr dažās citās valstīs tas pieaug. Arī sociāli-politiskie apstākļi, kas izveidojušies jaunajā Eiropā, nav vairs tik izdevīgi franču valodai, kā agrāk: Eiropas aristokratija, kas pēc agrākās tradīcijas uzskatīja franču valodu par savas kārtas kopēju svešvalodu, ir nogājusi no politiskās skatuves. Ir radušās jaunas demokrātiskas valstis (ar demokrātisku raksturu tās ir arī tur, kur nodibināta diktatūra), kur iedzīvotāju masām franču valoda ir greznība. Izglītība un kultūra tagad vairs nav saistīta ar franču valodu tādā mērā, kā agrāk. Mūsu laikos ir daudz izglītotu cilvēku, kas neprot franču valodu vai arī prot to vāji. Kaut gan zinātnē franču valoda ir svarīga arī tagad, tai nākas tomēr sacensties ar vācu un angļu valodu, pie kam jāievēro vēl tas apstāklis, ka vācu un angļu valodu runā liels iedzīvotāju skaits nekā franču.

Starptautiskā tirdzniecībā franči neuzrāda tādu aktivitāti kā angļi, amerikāņi un vācieši. Un tāpēc tais valstis, kur galveno vērību piegriež tirdzniecībai un kuģniecībai, mazāk sajūt vajadzību pēc franču valodas. Tādās zemēs kā Zviedrijā, Norveģijā un Somijā, kas atrodas pie jūras, vairāk pazīst angļu nekā franču valodu.

Pat franču valodas pozitīvās īpašības, kā piemēram izteiksmes smalkums, elegance un precizitāte, top par šķērslī šīs valodas izplatīšanai plašākās aprindās. Jo lai labi varētu runāt un rakstīt franciski, nepietiek ar paviršu izglītību, bet vajadzīga smalkāka kultūra. Turklāt franču valoda jau pēc savas gramatiskās uzbūves nepieder pie vieglām valodām. Arī izruna un ortogrāfija nav viegla.

Taču, neskatoties uz minētām grūtībām un nelabvēlīgiem apstākļiem, franču valoda, uzturēdama agrāko tradīciju, joprojām paliek par diplomātisku valodu starptautiskā satiksmē, lai gan tai līdzās beidzamajā laikā ir nostājusies arī angļu valoda un piemēram Versaļas līgums ir jau rakstīts abās valodās.

Franču valodas daiļskanība, elegance, kā arī gadusimteņu praksē izveidotā noteiktība un skaidrība padara to tautām par izdevīgu saprašanās līdzekli zinātnē, mākslā un politikā.

Franciski runājošā aristokratija gan dažās zemēs ir gājusi bojā vai arī zaudējusi savu agrāko nozīmi, bet par to demokrātiskās tautu masas ir lielā mērā pārpēmušas aristokrātijas kultūrālo mantojumu, tās ir zināmā mērā „aristokratizējušās” un tāpēc, ja vienkāršam vai pusinteligentam cilvēkam

franču valoda vēl nav vajadzīga, tad ikviens, kas gribēs iegūt dziļāku izglītību, jau sajutīs vajadzību pēc šīs valodas.

Francijas zvaigzne vēl nav norietējusi pie Eiropas debess. Nav jāaizmirst arī, ka Francija ir plaša koloniāla valsts. Viss tas liek domāt, ka franču valoda arī turpmāk paturēs savu starptautiskās valodas raksturu.

Angļu valoda.

Angļu valoda var tikt raksturota, kā vairāku valodu mistrojums.

Kad agrākos Anglijas iedzīvotājus, pie ķeltu rases piederošos britus, 55. g. pr. K. iekaroja Jūlijs Cēzars, Anglija 5 gadusimteņu laikā tika latīnizēta, kaut gan lauku iedzīvotāji runāja pa vecam savas ķeltu izloksnes. 5. g. s. pēc K. iebruka ģermāņu ciltis sakši un angļi, apkaudami daudz vietējo iedzīvotāju un noslaucīdami latīniski-ķeltisko kultūru. No izloksnēm, ko runāja ģermāņu iekarotāji, izveidojās vecā angļu-sakšu valoda. 1066. g. Anglijai pāri vēlās jauns iebrucēju vilnis — pie skandināviešu rases piederošie normāņi, kas, no Francijas nākdami, runāja vecfranču izloksni. Ap 1500. g. sāk izveidoties tagadējā angļu valoda, kas bez minētām valodām ir uzņēmusi sevi vēl daudz latīņu, franču, spāniešu, italiešu un grieķu vārdus.

Lai gan tagadējo angļu valodu pieskaita pie ģermāņu valodām, jo tās pamatos ir ģermāņu valodu elementi, tomēr ap 60% angļu valodā ir latīņu resp. romāņu vārdus un tikai ap 30% angļu-sakšu.

Angļu valoda tā tad ieņem vidēju vietu starp ģermāņu un romāņu valodām. Šis apstāklis tai ir bijis izdevīgs un zināmā mērā veicinājis angļu valodas izplatīšanu pasaulē. Jo tiklab vācietis, kā francūzis, itālietis vai spānielis atrod angļu valodā daudz pazīstamu elementu, kas viņiem atvieglo šīs valodas iemācīšanos.

Arī angļu valodas prāktiskais raksturs nāk tai par labu. Kā jau valoda, kas radusies no vairāku valodu sajaukšanās, tā ir pazaudējusi daudzas galotnes un tāpēc angļu valodā ir tik daudz vienzilbīgu vārdu. Šādi vienzilbīgi vārdi ir izdevīgi tur, kur jānodrīkst īsas un ātras pavēles, piem. „stop“, „hear“, „forwards“ (izrunājams vienzilbīgi). Turpretī, ja vairāki vienzilbīgi vārdi stāv teikumā viens otram blakus, tad tie bojā valodas daiļskanību.

Angļu valoda vēl atšķiras no citām valodām ar savu samērā vienkāršo gramatiku. Tā neizšķir substantīvu un adjektīvu kārtas, neloka adjektīvus un tai ir vienkāršas verbu for-

mas. Tāpēc angļu valodu daudzi uzskata par vieglu valodu. Bet šāds uzskats nav pilnīgi pareizs.

Vispirms grūtības sagādā jau angļu valodas izruna. Dažas angļu valodas skaņas viņu neskaidrās vai grūtās artikulācijas dēļ neanglim gandrīz nav izrunājamas. Par daudziem vārdiem paši angļi ir neziņā, kā tie „pareizi“ izrunājami. Personas, kas nav angļi un kas no bērnu dienām nav sākuši šo valodu mācīties, vienmēr angļu valodu izrunās ar lielāku vai mazāku „akcentu“, kas dažkārt padara šādu izrunu cittautei klausītājam gandrīz nesaprotamu. Angļu valodas izrunu tāpēc var uzskatīt par vienu no lielākiem šķēršļiem angļu valodas izplatīšanai pasaulē.

Arī angļu ortogrāfija nav viegla. Tā ir vēl grūtāka nekā franču.

Un kas zīmējas uz daudzīnāto angļu gramatikas vienkāršību tad šis apgalvojums jāpieņem ar zināmu iebildumu. Ar gramatikas vieglumu te ir tāpat kā tam, kas veikalā lēti pirkdams dārgi samaksā. Ja kādā valodā ir vienkārša gramatika un nabadzīgas vārdu formas, tad šī formu nabadzība spiež valodu meklēt citus izteiksmes līdzekļus, piem., ar vārdu kārtību, ar ipatnējām teikuma konstrukcijām. Arī angļu valodā ir daudz tādu ipatnēju izteicienu un konstrukciju, kuŗu iemācīšanās prasa ne mazumu laika.

Leksiskā ziņā angļu valoda ir bagāta sinōnīmiem, kas izskaidrojams ar to, ka tānī saplūduši vārdi no dažādām valodām. Bet tiem līdzās atzīmējami arī daudzie homōnīmi, kas apgrūtina valodas izprašanu un lietošanu.*)

Visumā jāatzīst, ka angļu valodas pilnīga iemācīšanās prasa diezgan daudz pūļu.***) Bet ar visu to, angļu valoda, būdama plašās Britu imperijas valstsvaloda, ir tapusi par pasaules valodu un tiek runāta visos piecos kontinentos.

Vācu valoda.

Vācu valoda, tāpat kā franču un angļu, pieskaitāma pie lielajām pasaules kultūrvalodām.

Par tādu tā kļuva 19. gadsimtenī, kad Vācija ieguva hēgemoniju kontinentālā Eiropā un izveidojās par valsti, kur izglītība stāvēja visai augstu: ar savām vairāk kā 20 ūniversitātēm tā kļuva par Eiropas izglītības galveno centru.

*) Par to ikviens var pārliecināties, pašķirstīdams angļu vārdnīcu un apskatīdams, piemēram, vārda „set“ dažādās nozīmes.

**) Lai atvieglotu angļu valodas iemācīšanos, kas visiem nav pa spēkiem, dažī propagandē vienkāršotu angļu valodu beisīku (Basic). Tiem esperantistī ne bez dibināta iemesla stādīs pretī vēl vieglāko esperanto.

Vācu valodas nozīmi pacēla arī daži vācu tautai labvēlīgi politiski apstākļi Eiropā. Austro-Ungārijā bij apvienotas zem Habsburgu scēptra vairākas tautas, kam vācu valoda bij valsts valoda. Vācu valoda bija par mātes vai arī par valsts valodu vairāk kā 125 miljoniem cilvēku, kas apdzīvoja Viduseiropu no Baltijas un Vācijas jūras līdz Adrijas jūrai.

Bet tad uznāca pasaules karš, kas pārgrozīja Eiropas politisko karti vācu valodai par sliktu. No Vācijas tika atšķelti vairāki apgabali, bet uz Austro-Ungārijas drupām nodibinājās jaunas valstis, kur vācu valoda zaudēja savu agrāko valdošo stāvokli.

Tagad, Vāciju, Austriju un vācu Šveici kopā skaitot, vāciski runā ap 75 miljoni cilvēku; ja tiem pievieno vēl dažus miljonus vācu minoritātes, kas dzīvo kaimiņvalstīs, tad kopējais vāciski runājošo iedzīvotāju skaits ir aplēšams uz apmēram 80 miljoniem.

Bet arī šādos apstākļos vācu valoda, kaut gan, salīdzinot ar priekškaŗa laiku, ievērojami reducēta, paliek vēl lielas tautas valoda, kas savas kulturālās un izglītojošās nozīmes dēļ ir svarīga.

Nav tādas zinātnes, mākslas vai tehnikas nozares, kur vācieši nebūtu teikuši savu vārdu. Turklāt jāievēro, ka vācieši ir teicami zinātnisko disciplīnu veidotāji un organizētāji. Pat tur, kur citu tautu zinātnieki ir kādas svarīgas problēmas atrisinājuši un jaunas lietas izgudrojuši, vācieši ir tās tālāk izveidojuši un attīstījuši. Ir grūti studēt kādu speciālu zinātnes jautājumu ignorējot vācu valodu.

Ar to izskaidrojama vācu valodas ietekme un svars ne tikai Viduseiropā, kur tā turas vēl pa daļai uz agrākās tradīcijas, bet arī Austrumeiropā. Krievijā vācu valoda pēc pasaules kara ieguva pat sevišķas priekšrocības, kas beidzamajā laikā gan ir atkal atceltas aiz politiskiem iemesliem. Diezgan plaši ir pazīstama vācu valoda arī Skandināvijas un Baltijas valstīs. Šo zemju tautas ir gandrīz visas evaņģeliski-luterāniskas un šis apstāklis ir ne mazā mērā sekmējis vācu valodas izplatīšanos šīs zemēs. Skandināvijas tautas bez tam ir arī valodas un rases ziņā radniecīgas vāciešiem.

Šķiet tomēr, ka vācu valodas ekspansija ir apstājusies un ka pēc tām pārgrozībām, ko nesīs pasaules karš, tai vairs nav izredžu tālāk plēsties. Tautu nacionālā apziņa ir visur pamodusies un jaunās valstīs, saslēgušās ciešā lokā ap Vāciju, rūpīgi sargā ikkatru savu valodu. Turklāt arī pašai vācu valodai piemīt dažas tādas īpašības, kas apgrūtina tās izplatīšanu. Pēc sava fōnētiskā rakstura vācu valoda nav daiļskanīga.

Tās izruna ir asa un smaga, ar stipru dinamisku akcentu. Vācu valodai trūkst tās elegances kāda piemīt, piemēram, franču valodai. Gan tai ir dažas priekšrocības (piem. izdevīga salikteņu darināšana), tomēr leksiskā un sintaktiskā ziņā vācu valoda ir smaga un grūti iemācāma. Ir zīmīgi, ka vācu valoda, neskatoties uz savu bagāto literātūru dažādās zinātņu nozarēs, tomēr nekad nav sasniegusi starptautiskā satiksmē to prestižu, kāds bija un vēl tagad ir franču valodai un kādu ir ieguvusi arī angļu valoda.

Krievu, italiešu, spāniešu un citas valodas.

Bez jau apskatītām valodām atzīmējamās vēl dažas tādas, kas nebūdamas starptautiskas vārda plašākā nozīmē, tomēr pārsniedz savas etnografiskās robežas un tā tad pa daļai ir dabūjušas starptautisku raksturu kādā apgabalā vai kontinentā vai arī kādā kultūras nozarē.

No slavu valodām pirmā vietā minama lielākās slavu tautas — krievu valoda. Sākumā baznīcas senslavu (senbulgaru) un bizantiskās grieķu valodas ietekmēta, tā vēlāk pati ietekmēja dažas kaimiņu valodas, to starpā arī latviešu un leišu. Ka krievu valodai jau 14. un 15. gadusimtenī bij liels prestižs, to liecina tas, ka šai laikā Lietavas dižkunigaikšu galmā lietoja krievu valodu.

19. gadusimtenī krievu valodā radās ievērojama un oriģināla daiļliterātūra. Krievu valoda izveidojās par literārisku un arī zinātnisku valodu, kurā var ērti izteikt ikvienu modernu ideju un domu. Lielu rakstnieku un dzejnieku izkopta, tā nav bez sava mežonīga skaistuma.

Cariskās Krievijas laikā krievu valoda bija par valsts valodu daudzajām Krievijas valstī ietilpstošām tautām. Krievu valodas robeža sniedzās no Baltijas jūras līdz Klusajam okeānam un no Ledusōkeana līdz Melnajai jūrai. Bet pēc krievu revolūcijas, krievu valodas teritorija ir samazināta ar robežas pārveidošanu rietumos un bez tam vēl krievu valoda, kas īsteni ir lielkrievu valoda, ir vājināta arī pašas Padomju savienības robežās ar to, ka tai līdzās tagad ir nostājusies ukraiņiešu (mazkrievu) un tāpat arī baltkrievu valoda. Abas pēdējās agrāk netika atzītas par patstāvīgām un pilntiesīgām valodām, bet tikai par krievu valodas „dialektiem“. Tagad, ieguvušas patstāvīgu valodu tiesības, tās veidojas par literāriskām valodām.

Mazāka nozīme ir poļu valodai. Pēc Polijas un Lietavas ūnijas, poļu valoda izplatījās arī Lietuvā, kur to pieņēma leišu aristokrātija. Arī Ukrainē, Baltkrievijā un Latgalē poļu

valoda ir atstājusi pēdas. Tagad, tautu nacionālismam pamostoties poļu valoda ir gandrīz pilnīgi izspiesta no šim zemēm un ievilkusies tagadējās poļu valsts robežās.

No ģermāņu valodām var atzīmēt zviedru valodu, kas tagad vairs nav tik populāra, kā zviedru varas ziedu laikos. Tagad to ārpus Zviedrijas runā vēl pa daļai Somijā. Bet mēs esam liecinieki tai valodu cīņai, kas pašulaik norisinās Somijā un nav grūti paredzēt, ka zviedru valoda, arvien vairāk izspiesta no Somijas, atkāpsies savas valsts robežās.

No romāņu valodām italiešu valodu lieto mūzikā. Šis tradīcijas sākums radies tai laikā, kad italieši, būdami mūzikāla tauta, lielā mērā noteica mūzikas attīstību. Arī pati italiešu valoda savas daiļskanības un patskaņu bagātības dēļ ir piemērota dziedāšanai. Bet mūzika (pa daļai arī glezniecība) ir vienīgā mākslas nozare, kur parādās italiešu valodas starptautiskais raksturs. Kaut gan Itālija ir koloniju valsts, bet viņas līdzšinējām Afrikas kolonijām ir maza nozīme. Daudz italiešu ir izceļojuši uz Dienvidameriku, to lielā mērā italizēdami. Bet tā kā šai Amerikas daļai valda spāniešu valoda, tad italiešu valodas ekspansijai tur ir likti nepārvarami šķēršļi.

Otra ne mazāk daiļskanīga romāņu valoda ir spāniešu. To runā Spānijā, Meksikā, Vidusamerikā un Dienvidamerikas valstīs, atskaitot Brazīliju. Visām šīm valstīm ir tā priekšrocība, ka tās var saprasties kopīgā valodā. Spāniešu valodu tāpēc varētu saukt drīzāk par „starpvalstisku” nekā starptautisku. Spāniešu valodas nozīme un svars nākotnē atkarāsies no tam, cik lielu lomu minētās valstis turpmāk spēlēs pasaules politikā un kultūrālā dzīvē.

Beidzot, no austrumu valodām var atzīmēt vēl arabiešu valodu. Līdz ar islāmu tā izplatījās Āzijā un Afrikā, iespieždamās uz kādu laiku pat Dienvidēiropā un ietekmējama arī Eiropas kultūru. Tagad arabiski runā Arabijā, pa daļai Irākā, Sirijā, Palestīnā, Ēģiptē, Libijā, Tunisā, Alžīrā, Marokā un Mauritanijā. Arabiešu valodas ietekme jūtama arī Turcijā, Persijā, Mongolijā un Indijā, kur tā ir musulmāņu baznīcas un civilizācijas valoda. Vispārīgi to tautu valodas, kas pieņēmušas islāmu, ir pakļautas diezgan stiprai arabiešu valodas ietekmei. Tāpēc turku, persiešu, berberu un citās austrumu valodās ir daudz arabiešu vārdu. Arabiešu valoda šīm tautām ir bijusi ne tikai ticības, bet arī kultūras nesēja.

Tomēr, gan apvienodama muhāmedāņus, arabiešu valoda tagad ir sadalījusies dialektos, tā ka piem. Sirijās arabietis nevar vairs viegli saprasties ar Marokas arabieti. Šī starpība galvenā kārtā jūtama runātā valodā. Rakstu valoda paliek vēl arī tagad par vienotāju starp dažādu zemju arabie-

šiem, — pateicoties sēmitu ortografijai, kas rakstībā neapzīmē patskaņus, tā ka vienu un to pašu rakstītu vārdu dažādu apgalabu arabieši izrunā dažādi.

Tagad, kur nacionālisms pārņem arī austrumus, varētu domāt, ka arabiešu valodas pieaugs un ka dažādo zemju arabieši, kuņu skaits sniedzas līdz 37 miljoniem, gribēs apvienoties. Bet no otras puses tautu nacionālisms var būt arī par šķērslī arabiešu valodas tālākai izplatīšanai. To rāda jau daži piemēri. Turcijā republikas prezidents Kemals Atatürks (Kemals paša) rūpējas par turku valodas godā celšanu un tīrīšanu uz arabiešu valodas rēķina. Arabiešu valodai bez tam nākas konkurēt ar tādām pasaules valodām, kā angļu un franču. Franču kolonijās Marokā, Alžīrā un Tunisā, kur dzīvo bez arabiešiem arī berberi, pēdējie ir pakļāvušies arabiešu kultūrai un pa daļai pat pieņēmuši arabiešu valodu. Bet franču politika tagad iziet uz to, lai berberu skolās mācītu berberiski un franciski, bet arabiešu skolās arabiski un franciski, un tāpēc, lai arabieši varētu saprasties ar berberiem, viņi būs spiesti turpmāk lietot franču valodu, bet ne vairs arabiešu, kā agrāk.

Liekas, ka arabiešu valoda savus ziedu laikus ir jau pārdzīvojuši. Pusmēness, kas spīd uz muhāmedāņu mināretiem, ir drīzāk dilstošs nekā augošs mēness.

Mākslīgās valodas: esperanto un citas.

Mūsu laikos nav vairs tādas ūniversālas valodas, kāda bija senātnē grieķu, viduslaikos latīņu, bet 18./19. g. s. arī franču valoda. Viens no iemesliem, kas neļauj nevienai no tagadējām nacionālajām valodām kļūt par visai pasaulei kopēju starptautisku valodu, ir tas, ka nav vienprātības jautājumā, kuņu no valodām izvēlēties par starptautisku. Tautas sacensības savā starpā un katra no viņām labprāt gribētu redzēt savu valodu kā pasaules valodu. Neviena liela tauta negrib piekāpties otras priekšā. Šī valodu sacensība kļūst jo sprotamāka, ja ievēro, ka tā tauta, kuņas valodu lieto citi, iegūst ar to priekšrocības tiklab kultūrālā kā arī saimnieciskā un politiskā ziņā.

Tāpēc daži ir nākuši uz domām radīt mākslīgu starptautisku valodu. 1879. g. katoļu mācītājs Šleijers (J. M. Schleyer) publicēja volapīku (Volapük). Taču šī valoda izrādījās nepraktiska un savam uzdevumam nepiemērota un tagad ir jau pilnīgi aizmirsta. Lielākus panākumus guva esperanto, ko 1887. g. publicēja Varšavas ārsts Zamenhofs, pēc tautības žīds. 1905. g. radās mākslīgā valoda interlingua

jeb latino sine flexione. 1907. g. Buļonā sevišķa „delegācija starptautiskas valodas pieņemšanai” ieteica id o jeb reformēto esperanto par starptautisku valodu. 1922. g. radās occidental. Ir izgudrotas arī vēl daudzas citas, mazāk pazīstamas mākslīgas valodas. No šīm valodām populārākā ir esperanto, kas ievērojama ar gramatisko formu vienkāršību. Pietiks atzīmēt, ka esperanto (līdzīgi angļu valodai) nepazīst substantīvu un adjektīvu kārtu, bet, kur vajadzīgs izšķirt dzīvo priekšmetu dzimumu, lieto piedēkli -in- sieviešu kārtas apzīmēšanai, piem. *patro* tēvs, *patrino* māte; *koko* gailis, *kokino* vista. Plaši attīstītā piedēkļu (un priedēkļu) sistēma atļauj esperanto valodai iztikt ar samērā nedaudzām vārdu saknēm, jo no vienas saknes var atvasināt dažādas vārdu formas, kas izteic dažādus jēdzienus. Tā, piemēram, priedēklis *mal-* apzīmē pretstatu: *riĉa* bagāts, *malriĉa* nabags; *termi* aiztaisīt, *maltermi* attaisīt, atvērt. Piedēklis -*et-* nozīmē pamazinājumu, -*eg-* palielinājumu, piem.: *varma* silts, *varmeta* remdens, *varmega* karsts. Ar to ir iegūta liela oikonomija vokābulu mācīšanā. Ja vēl ievēro, ka esperanto valodas saknes ņemtas no pazīstamākām valodām — latīņu, franču, italiešu, angļu un vācu un pie tam pēc iespējas tais formās, kas kopējas šīm valodām, tad viegli saprotams, ka ikviens, kas prot šīs valodas, izlasījis esperanto gramatiku (ko var iemācīties dažās dienās un pat stundās), bez sevišķām grūtībām sapratis esperanto tekstu. Tam, kas minētās valodas neprot, būs jāmācās esperanto valodas saknes, bet arī šai gadījumā esperanto valoda liksies daudz vieglāka par kuŗu katru citu valodu.

Aiz šiem iemesliem esperanto valoda ir guvusi lielāku piekrišanu un vairāk izplatījusies nekā citas mākslīgās valodas. 1931. g. šai valodā iznāca 86 žurnāli un bija publicēts ap 5000 dažādu grāmatu, galvenā kārtā tulkojumu. Mūsu dienās pastāv daudzas esperanto biedrības un tiek rīkoti esperanto kongresi, uz kuŗiem ierodas esperantisti no visām pasaules malām.

Objektivitātes labad uzklaušīsim tomēr arī dažus negatīvus spriedumus par esperanto. Ir zīmīgi, ka esperanto ir kritizējuši tādi pasaulē pazīstami valodnieki, kā Brugmanis (K. Brugmann) un Leskīns (A. Leskien). Minēšu te dažus pēdējā iebildumus. Viņš esperanto valodai pārmet dažus nedaiļskaidīgus skaņu savienojumus piem. bieži lietojamos vietnieku vārdus *kiu* (kas), *tiu* (tas), *ĉiu* (ikviens), kas daudzskaitlī skan vēl sliktāk *kiuj*, *tiuj*, *ĉiuj*. Akcents esperanto valodā ir vienmēr uz otrās zilbes no gala; aiz šā iemesla dažas vārdu galotnes, atšķirdamās tikai ar patskani un būdamas bez akcenta.

nav runā skaidri izšķiramas un var viegli tikt pārprastas, piem. *mi ĉmas* (es milu), *mi ĉmos* (es mīlešu), *mi ĉmus* (es mīlētu). Leskīnam liekas piedauzīga arī fēminīnu atvasināšana ar *-in-* tādās formās, kā *patro* (tēvs) — *patrino* (māte), *ĉevalo* (zirgs) — *ĉevalino* (ķēve), kas skan apmēram tā, kā kad latviešu valodā māti sauktu par „tēvieni“, bet ķēvi par „zirdzieni“ vai „ērzelienu“.*) Tāpat Leskīns kritizē piedēkļa *-eg-* lietošanu tādās vārdu formās, kā *porĉo* (durvis) — *porĉego* (vārti = „lielas durvis), jo lielas durvis vēl nav saucamas par vārtiem, un mazi vārti vēl nav durvis. Ar visu savu tieksmi pēc absolūtiem beziņēmumu likumiem gramatikā, esperanto autors nav varējis izsargāties no dažiem piedēkļiem, kas var radīt pārpratumus. Tā piem. *-er-* apzīmē atsevišķu sastāvdaļu: *sablo* (smilts) — *sablero* (smilšu graudiņš), *mono* (nauda) — *monero* (naudas gabals, monēta). Bet līdzās šādam piedēklim atrodama rinda vārdu, kur — ero nav uzskatāms par piedēkli, piem. *danĝero* (briesmas), *papero* (papīrs), *kajero* (burtnīca), *rivero* (upe), *vetero* (laiks) un c.

Jāpiezīmē, ka esperanto autora tieksme no nedaudzām vārdu saknēm ar piedēkļiem atvasināt lielu daudzumu vārdu ne vienmēr sasniedz vēlamos rezultātus. Tā piedēklis *-ej-* apzīmē vietu, kur kas tiek darīts, piem. *lerni* mācīties — *lernejo* skola, *preĝi* (Dievu) lūgt — *preĝejo* baznīca. Bet tā kā citās valodās vārdu „baznīca“ (Kirche, church, église, церковь) lieto ne tikai lūgšanas nama, bet arī draudzes jeb reliģiskas savienības apzīmēšanai, piem. „kristīga baznīca, „katolu baznīca“, tad esperantistiem vajadzēja atzīt, ka ar „preĝejo“ vien nepietiek un viņi bij spiesti uzņemt vārdnīcā arī vārdu „*eklezio*“ (lat. ecclesia, gr. ἐκκλησία). Un kāds valodnieks, kas pievienojās esperantistiem (Baudouin de Courtenay), atzina, ka arī divu vārdu esot vēl par maz, — esot vēl vajadzīgs vārds baznīcas kā ēkas veida apzīmēšanai (jo „preĝejo“ nozīmē kuŗu katru lūgšanas vietu). Bet ja tas tā, tad esperanto valoda ar savu atvasināšanas metodi šai gadījumā neko nav ieguvusi, jo viena paša vārda vietā, kas ir jaunajās valodās, viņa ir spiesta lietot 2, vai pat 3 vārdus. Nav brīnums, ka esperanto valodas vārdu krājums, kas iekš „Fundamento de Esperanto“ sastāv tikai no 925 vārdiem, vēlāk ir pieaudzis līdz 6000 un vairāk vārdiem.

*) Sk. Zur Kritik der künstl. Weltsprachen, von K. Brugmann und A. Leskien, 1907, 34 lp.: „Dass es eine Verdrehtheit ist, 'Mutter' in der Weise als Femininum zu 'Vater' hinzustellen, wie 'Stute' zu 'Hengst', scheint keinem Esperantisten aufzufallen. Das schöne Gebilde verdankt sein Dasein nur dem Grundsatz, der im Esperanto wie in andern Weltsprachen oft recht verständnislos gehandelt wird, keine „Ausnahme“ von Regeln zuzulassen.“

Bet protams, ka viens otrs esperanto kritiķu spriedums iznāk subjektīvs, ja par izejas punktu tiek ņemta kāda dzīvā valoda. Tā es nevarētu lāgā piekrist Leskīna (Zur Kritik d. künstl. Weltprachen, 36 lp.) un Mejè (A. Meillet Les langues dans l'Europe nouvelle, 279. lp.) ieskatam, ka akūzātīva forma, ko Zamenhofs ir paturējis esperanto valodā, būtu lieka, aiz tā iemesla, ka romāņu valodas un tāpat arī angļu valoda iztiek bez sevišķas akūzātīva formas. Minētie kritiķi aizmirst, ka ja akūzātīvs atšķiras no nōminātīva tikai ar savu vietu teikumā, tad tas zaudē savu brīvo stāvokli teikumā un līdz ar to ierobežo teikuma konstrukcijas brīvību.

Esperanto autoram drīzāk varētu pārņemt pārlicēģu formu nabadzību, kas dažkārt neļauj izteikt smalkākas domu nianšes. Tā piem. vecajās un arī romāņu valodās izšķir vairākus pagātnes laikus un tāpat slavu un baltu valodās nepabeigto un pabeigto darbības veidu. Bet esperanto valodas autors par paraugu ir ņēmis nabadzīgo ģermāņu valodu konjugāciju. Tāpēc esperanto valodā ir gan tāda salikta (un, taisnību sakot, maz vajadzīga) forma, kā *mi estas amanta*, kas atbilst angļu *I am loving*, bet trūkst tādas svarīgas divu darbības veidu atšķirības, kāda ir formās „rakstīju” un „uzrakstīju” писалъ — написалъ, j'écrivais — j'écrivis, scribebam — scripsi, ἔγραψον — ἔγραψα un c.), jo esperanto valodā *mi skribis* var nozīmēt tiklab vienu kā otru aspektu (tāpat saliktā forma *mi estas skribinta* var nozīmēt „esmu rakstījis” un „esmu uzrakstījis”).

Bet galu galā jautājumu par esperanto kā starptautiskas valodas nodērgumu varbūt izšķir ne viens vai otrs šīs valodas trūkums, jo trūkumi atrodami arī dzīvajās valodās. Varbūt svarīgāki ir tie iebildumi, ko pret esperanto var celt kā pret mākslīgu valodu vispārīgi. Pie šā jautājuma mums jāpakavējas vēl zemāk.

Starptautiskās valodas problēma mūsu dienās.

Liktos, ka starptautiskās valodas uzdevumam vislabāk noderētu kāda neitrāla valoda. Par neitrālām valodām varētu uzskatīt, pirmkārt, vecās, otrkārt, mākslīgās valodas.

Vecajām valodām (runa te var būt par grieķu un latīņu valodām, kas abas, kā redzējam, jau agrākos laikos tika lietotas kā starptautiskas kultūrvalodas) būtu tā priekšrocība, ka tās varētu noderēt ne tikai par kopēju saprašanās līdzekli uz vienlīdzības pamata visām civilizētām tautām, bet būtu vēl saņiegts arī otrs mērķis: visai pasaulei kļūtu pieejama antīkā (grieķiski-romiskā) un pa lielai daļai arī viduslaiku pasaule un

kultūra. Ar to tīktu dota iespēja saprasties ne tikai tautām, bet arī paaudzēm un laikmetiem. Bet, liekas, nevajaga būt pravietim, lai pateiktu, ka šī vilinošā un savā ziņā grandiozā ideja nekad neredzēs savu piepildīšanos. Ne tāpēc, ka kādas mirušas valodas atdzīvināšana būtu pārāk utopiska un nereālizējama lieta. Mūsu acu priekšā taču notiek interesantais eksperiments, ka tagadējie žīdu kolonisti Palestīnā atdzīvina Jesajas laika ebrēju valodu. Līdzīgs mēģinājums notiek Irījā, kur iru nacionālisti cenšas atjaunot savu veco, no lietošanas gandrīz jau izzudušo valodu. Bet abos gadījumos iet runa par mirušas (vai gandrīz mirušas) valodas atdzīvināšanu par nacionālu valodu. Minēto tautu nacionālisti iedvēš jaunu garu šais mirušās valodās un liek tām augšāmcelties. Bet kas cīnīsies par grieķu vai latīņu valodu? Tagadējie grieķi un italieši gan lepojas ar savu senču valodu, taču to vairs nerunā. Un tāpēc grieķu vai latīņu valoda, atguvusi savas citkārtējās tiesības, neko neatšķirtos no tādām mākslīgām valodām, kā esperanto. Bet pēdējā ir vieglāka par abām vecajām valodām, kuŗu grūtības pastāv ne tikai viņu gramatikā, bet arī tai apstākļi, ka šīs valodas nāktos pielāgot jaunlaiku idejām un arī papildināt, lai „jauno vīnu“ varētu liet „vecos traukos“. Visu to vērā ņemot jāatzīst, ka mūsu prāktiskajā laikmetā ir maz izredžu kādai no vecajām valodām kļūt par starptautisku. Vairāk piekritēju mūsu laikos ir idejai, ka minētam uzdevumam būtu noderīga kāda no mākslīgām valodām.

Esperantisti domā, ka problēmas vislabākais atrisinājums būtu, ja ikviens līdzās savai mātes valodai prastu vēl kādu vispārpieņemtu otru valodu, pie kam šī otrā valoda nedrīkstētu būt kādas tautas valoda, bet tai būtu jābūt pilnīgi neitrālai un tāpēc mākslīgi radītai valodai. Šai valodai jābūt pēc iespējas daiļskanīgai, bet par visām lietām vieglai, lai ikviens to varētu bez sevišķām pūlēm iemācīties. Par piemērotāko šādam nolūkam viņi uzskata Zamenhofa radīto esperanto.

Kā jau sacīts, esperantisti neuzskata esperanto par sāpenci dzīvajām nacionālajām valodām, bet pieņem to tikai kā palīgvālođu savstarpējā tautu satiksmē. Viņi deklarē, ka esperanto mērķis nav nomākt tautu valodas, bet tikai būt par otro valodu katram cilvēkam.

Te ir esperanto valodas stiprā un arī vājā puse. Jo ja esperanto nevienam nebūs mātes valoda, bet visiem tikai palīgvālođa, tad *a priori* jāpieņem, ka tā stāvēs zemāk par nacionālajām valodām. Ne dzejnieki šajā valodā dzejos, ne rakstnieki un zinātnieki savus darbus rakstīs, jo tiklab pirmie, kā otrie un trešie, to darīs ikviens savā mātes valodā. Pretējā

gadījumā esperanto nebūtu vairs tā, par ko viņa grib būt, t. i. palīgvaloda, bet pretendētu jau uz vienīgās valodas tiesībām un būtu nacionālo valodu konkurente, kas taču neietilpst esperantistu mērķos. Bet svešā valodā nekad cilvēks nevarēs tik pilnīgi izteikt savas dvēseles dziļākās domas un jūtas kā savā mātes valodā, it sevišķi vēl tādā svešvalodā, kas nevienam nav mātes valoda. Kādu nacionālu valodu mēs gan varam, ja nopietni gribam, iemācīties pilnīgi, jo par skolotājiem mums var būt cilvēki, kam šī valoda ir mātes valoda un kas tāpēc to pārvalda perfekti. Bet kādā ceļā sasniegt pilnību esperanto valodā? Vai lasot tulkoto literatūru? Bet tulkojumi (sevišķi, ja ir runa par daiļliteratūru) jau vispārīgi nemēdz būt līdzvērtīgi oriģinālam, kas sevišķi sakāms par to gadījumu, kur tulkošana nenotiek mātes valodā, bet svešvalodā. Un nav arī tādas zemes, kur iedzīvotāji runātu esperantiski un uz kuriem kāds varētu aizceļot mācības nolūkos, jo esperanto valodai, kamēr tā grib būt tikai palīgvaloda, nav un nevar būt tēvijas. Rodas tāpēc jautājums, vai šāda mākslīga palīgvaloda nepazeminās pasaules kultūras līmeni jau ar to vien, ka tās lietotājiem tā nebūs pilnīgākais izteiksmes līdzeklis, bet stāvēs zemāk par viņu mātes valodu?

Esperantisti apgalvo, ka esperanto valodu varot daudz ātrāk un vieglāk iemācīties, kā kuŗu katru citu valodu. Viņiem ir taisnība un arī nav taisnība. Ja runa ir par valodas piesavināšanos elementārām vajadzībām, tad esperanto ir viegla valoda. Kad es, vēl jaunības gados būdams, iepazinos ar esperanto, es varēju liecināt, ka tā ir vieglākā no man pazīstamām valodām. Jo tā kā es toreiz pratu dažas vecās un arī jaunās valodas, tad, iepazīnies ar esperanto gramatiku un vārdnīcu, es varēju jau pēc dažām nedēļām tekoši lasīt un saprast ikvienu esperanto tekstu. Bet man nepietika ar paviršām zināšanām, es spraudu sev par mērķi sasniegt šai valodā iespējamo pilnību. Un tur man nācās arvien vairāk pārlicināties, ka es tomēr to neprotu tādā mērā, kā vēlos, un ka arī citi esperantisti to neprot. Lasot esperanto tulkojumus, es skaidri jutu, ka ikviens tulkotājs domā savā nacionālā valodā: krievs — krieviski, francūzis — franciski un t. t. Pēc apmēram 3 vai 4 gadiem es sāku tulkot no latviešu valodas esperanto valodā kādu lielāku darbu. Es vairijos no „leticismiem“, centos tulkot „pareizā“ esperanto valodā un izmīsis cīņijos reizēm ar grūtībām, kas man tulkojot gadījās, rakstīju pat vēstules valodas autoram, izlūgdamies no viņa aizrādījumu. Un tā beidzot es nācu pie slēdziena, ka esperanto ir tomēr grūta valoda — tam, kas to grib pilnīgi pārvaldīt, un

ka pareizas esperanto valodas nemaz nav tādā nozīmē, kā runājot par valodas pareizību nacionālās valodās.

Varbūt noteiktu fizionomiju esperanto dabūtu tad, ja to sāktu runāt kāda lielāka vienkopus dzīvojoša cilvēku grupa, piem. ja kaut kur pasaulē nodibinātos kāda valsts, kurās iedzīvotāji jau no bērnu dienām runātu esperanto kā mātes valodu. Tad viņi veidotu šo valodu tāpat kā citas tautas. Bet šādā gadījumā esperanto pārvērstos jau par nacionālu valodu un tā tad runātu pretī tam ideālam, ko sev nosprauduši paši esperantisti. Tā mēs atrodamies itkā burvja riņķī, no kura grūti rast izeju.

Esperantisti domā, ka ja visās zemēs mācītu esperanto, tad atkristu vajadzība mācīties daudzās valodas. Bet te nav jāaizmirst, ka dzejnieki un rakstnieki, kā jau sacīts un kā to pielaiž paši esperantisti, arī turpmāk rakstīs ikviens savā mātes valodā, tāpēc daudzi cilvēki, kas gribēs viņu darbus baudīt oriģinālā un negribēs tos lasīt sliktā un sabojātā tulkojumā, tomēr mācīsies vienu vai otru nacionālu valodu. Un tāpat visi tie, kas gribēs sekot kādai zinātnes nozarei, būs spiesti mācīties tās svarīgākās jaunās valodas (angļu, vācu, franču un c.), kurās atrodams vairums zinātnisko rakstu, izņemot varbūt tikai, ja visā pasaulē būs izdots likums, kas obligātoriski pavēlēs visus zinātniskus rakstus, tūdaļ pēc to iznākšanas, tulkot esperanto valodā. Bet kamēr tāda likuma nav, esperanto valoda zinātniekam nekā pozitīva nedod, jo neatsvabina viņu no pienākuma mācīties vācu, franču, angļu, italiešu un c. valodas, bet taisni otrādi, pavairo šo valodu skaitu vēl par vienu, tā padarot valodu slogu vēl smagāku.

Varbūt visdrīzāk esperanto valodas pakalpojumus varētu izlietot tirdzniecībā, uz dzelzceļiem, tēlegrafā un c., kur netiek prasītas visai dziļas valodas prasības. Dažās mazākās valstīs, piem. Igaunijā, Lietuvā) radiotēlegrafs jau sniedz dažas reizes nedēļā īsus informatīvus ziņojumus esperanto valodā. Vai no šādas aprobežotas esperanto lietošanas ar laiku izaugs starptautiska valoda plašākā nozīmē, to rādīs tikai nākotne.

Tāpēc aizraušanās ar mākslīgās valodas ideju, iekam tās reālizēšanas iespēja vēl nav droši zināma, diez vai būtu mūsu tautai ieteicama, jo tā varētu nozīmēt tautas garīgo spēku veltīgu izšķiešanu. Ir pasaulē jau sludinātas idejas, kas teorijā likās skaistas, bet dzīvē izrādījās nederīgas.

Kā redzējām, bez dažām lielo tautu valodām mēs tā kā tā iztikt nevaram un gribot negribot mums ar tām jārēķinās. Un tāpēc dabiski rodas jautājums, vai kāda no šīm valodām nevarētu uzņemties starptautiskas valodas lomu. Tikai mums tad jāievēro, ka jautājums par starptautisko valodu nav vairs

vienīgi valodniecisks, bet arī politisks. Un tā kā visām tautām nav viena un tā pati politika, tā arī jautājums par kopējas valodas lietošanu var dabūt dažādu apgaismojumu un atrisinājumu. Apsverot šo problēmu, mums vispirms jānostājas uz nacionāli latviska viedokļa, otrkārt, tā kā esam Eiropas tauta, mums jāpatur vērā arī vispāreuropejiskais viedoklis un tikai tad varam runāt par starptautiskās valodas jautājuma atrisināšanu visas pasaules mērogā.

Kādas tad būtu tās nacionālās valodas, kas no mūsu viedokļa varētu noderēt minētam mērķim?

Latvijā un pārējās Baltijas valstīs līdz šim laikam starptautiskos darījumos ir tikušas lietotas galvenā kārtā šādas 4 valodas: krievu, vācu, angļu un franču.

Krievu valodu Latvijā agrāk pazina kā Krievijas valsts valodu. Tagad to vēl prot mūsu vecākā paaudze, bet jaunatnes lielākai daļai tā ir jau sveša.

Ka krievu valodu mūsu skolās vairs nemāca agrākos apmēros, ir pilnīgi saprotama lieta. Būtu liela politiska kļūda uzspiest tagad mūsu jaunatnei obligatorisku krievu valodas mācīšanu. Krievu valodas pārāk liela kultivēšana Baltijas valstīs jau tāpēc vien nav ieteicama, ka ar to šīs valstis atkal nonāktu Krievijas ietekmē un kļūtu it kā par Krievijas provincēm. Tāds stāvoklis varētu apdraudēt šo valstu patstāvību. Aiz šā iemesla mums būs arī neērti lietot krievu valodu satiksmē ar mūsu kaimiņiem.

Ar to zināms, nav sacīts, ka mums vajadzētu krievu valodu ignorēt. Ar Krieviju ir vairākus gadusimteņus bijuši saistīti mūsu tautas likteņi un tagad tā ir mums kaimiņu lielvalsts. Nav jāaizmirst arī, ka krievu valodā atrodama bagāta literatūra un ka krievu valodai ir radniecība ar baltu valodām. Tāpēc krievu valoda savā reizē var noderēt gan tirgonim, gan literātam, gan vēsturniekam un valodniekam. Ja krievu valodai nav vietas mūsu skolu programmā kā obligatoriskam mācības priekšmetam, tad tomēr atradīsies arvien prāvs skaits personu, kas tādu vai citādu iemeslu dēļ gribēs mācīties krieviski.

Apmēram tāds pat stāvoklis mums jāieņem pret vācu valodu. Tagad, kur latvju tauta ir jau pilnīgi atbrīvojusies no vācu kultūrālās aizgādniecības, mūsu izglītības politika nedrīkst vairs iet tai virzienā, ka stiprinātu atkal no jauna vācu ietekmi mūsu zemē, kuŗas sekas varētu būt tās, ka mēs nonāktu kultūrālā, saimnieciskā un politiskā atkarībā no Vācijas, līdz ar to gan stiprinot Vācijas pozīcijas Eiropā, bet paši savu stāvokli padarot nedrošāku. Pangermānisti, kas mūsu dienās atkal paceļ galvu, ar to būtu rokās dots labs ierocis un vi-

niem būtu pamats apgalvot, ka Latvija ir nētikai veca vācu kultūras zeme, bet ka arī tagad tur valda vācu gars, kas attaisno vācu pretenzijas uz šo zemi.

Atliek tā tad, vēl divas valodas — franču un angļu, kas abas plaši pazīstamas visā kultūrālā pasaulē un pret kuŗām, liekas, atkristu augšā minētie iebildumi.

Būtu labi mūsu inteliģencei prast franciski un angļiski, vai arī zināt vismaz vienu no šīm valodām. Beidzamajā gadījumā būtu jāizvēlas viena vai otra no tām un bieži tad arī paceļas jautājums, kuŗai no abām valodām dot priekšroku.

Mūsu sabiedrības lielākā daļa, šķiet, ir par angļu valodu un valdība to arī ievedusi skolās kā pirmo svešvalodu (tikai klasiskajās ģimnazijās, kuŗu Latvijā ir tikai divas, pirmā svešvaloda ir franču).

Ka angļu valodai ir dota priekšroka, ir viegli saprotams. Tiklab Francija kā Anglija ir koloniālvalstis. Bet Anglijai ir plašākas un svarīgākas kolonijas nekā Francijai. Vajag atšķirt pasaules karti, lai redzētu, ka Anglija ir varena pasaules imperija. Un tāpēc arī angļu valoda ir tapusi zināmā mērā par pasaules valodu. Protams, teritōrijas plašums un iedzīvotāju daudzums vēl nenosaka kādas valodas svaru un nozīmi. Taču pie citiem vienādiem noteikumiem priekšroku mēdz dot valodai ar skaitlisku pārsvaru. Un šai ziņā pirmo vietu ieņem angļu valoda, kas no pasaules kultūrvalodām visvairāk izplatīta.*) Turklāt vēl jāpiezīmē, ka nākotnē angļiski runājošo skaits var tikai pieaugt, jo daudzi Britu imperijas apgabali (Kanāda, Dienvidāfrika, Austrālija un c.) vēl nebūt nav pilnīgi kolonizēti.

Minētais apstākļis dod angļu valodai lielu priekšrocību kā starptautiskai valodai: ir taču visiem izdevīgi prast tādu valodu, ko lieto liels skaits cilvēku dažādās pasaules malās, valodu, kuŗā iespiež lielu daudzumu žurnālu un grāmatu visdažādākās literātūras nozarēs. Un jo lielāks ir angļiski runājošo iedzīvotāju skaits, jo lielāks kļūst arī to neangļu skaits, kas angļiski mācās tāpēc vien, ka šo valodu daudzi runā, jo „pūlis pievelk pūli“. Valodā, ko runā daudzi miljoni, ir izdevīgi publicēt arī literāriskus darbus, jo lielais lasītāju skaits

*) Strasburgas profesors L. Tesnière sniedz pielikumā pie A. Meje (Meillet) grāmatas „Les langues dans l'Europe Nouvelle“, 1928. sekošus statistiskus datus par svarīgākām pasaules valodām (skaitļi nozīmē iedzīvotāju miljonus):

Lieto kā oficiālu valsts valodu	Angļu	Franču	Italiešu	Japāņu	Ķīniešu	Krievu	Spāņu	Vācu
	v.	v.	v.	v.	v.	v.	v.	v.
valodu	540	107	43	75	430	150	80	71
Istenībā runā	170	45	41	55	400	80	65	80

ļauj izdot grāmatas lētāk un labāk un šis apstāklis savukārt pievelk lasītājus. Ar vārdu sakot, jo lielāks kļūst kādas valodas runātāju un lasītāju skaits, jo vairāk tas sekmē šīs valodas tālāku izplatīšanos un pieaugšanu. Un tāpēc, šai virzienā angļu valodai tālāk ejot, varētu sagaidīt, ka nākotnē tā reiz kļūs par vienīgo starptautisko valodu pasaulē.

Bet angļu valodai par labu minētie argumenti ir abās pusēs griezīgs zobens un var tikt vērsti arī pret angļu valodu. Lai to saprastu, ir jāievēro tas, uz ko nācās jau aizrādīt, proti, ka starptautiskās valodas problēmai ir arī politisks raksturs un ka valoda ir viens no līdzekļiem, ar ko lielās tautas izplata savu kultūrāli-oikonomiski-politisko ietekmi un varu pasaulē. Un tāpēc mums jātiek skaidrībā, kādas sekas varētu būt angļu valodas tālākai ekspansijai.

Angļu-sakšu kultūras centrs tagad vairs nav tikai Anglija vien, bet arī Ziemeļamerikas Savienotās valstis, kas, strauji uzplaukdamas, sacenšas ar savu citkārtējo mētropoli un gandrīz ir jau to pārspējušas. Tas sakāms vismaz par tehnisko kultūru, bet domājams, ka tuvākā nākotnē Savienotās valstis arī gara kultūrā kļūs pārkakas par Angliju. Tā tad (un tas mums jāiegaumē) angļu-sakšu kultūras centrs pa daļai ir jau pārvietojies no Londonas uz Ņujorku un Vašingtonu. Un šis emancipācijas process, ko pirmās ievadījušas Savienotās valstis, bez šaubām turpināsies arī citās Anglijas kolonijās un dominiņās. Nemas nav jādoma, ka tāpēc šīm kolonijām būtu nepieciešami jāatdalās no Anglijas. Tās var palikt uz nepārredzami ilgu laiku formālās saistībās ar mētropoli un tomēr koloniju attiecības pret mētropoli mainīsies: sacenzdamās ar mētropoli un to varbūt pārspēdamas, kolonijas kļūs arvien neatkarīgākas un neizbēgami pienāks laiks, kad Londona vairs nebūs par gravitācijas centru Kanadai, Dienvidāfrikai, Austrālijai un Indijai, gluži tāpat kā tā tagad vairs nav par smaguma centru Ziemeļamerikai. Ja Anglija jau tagad nav saucama par eiropejisku valsti vārda istā nozīmē, tad vēl mazāk par tādu to varēs saukt tai laikā, kad Britu imperijas galvenie centri atradīsies Amerikā, Afrikā un citās zemes daļās.

Bet šādā gadījumā rodas jautājums: vai Eiropas valstis, pieņemdamas citu kontinentu valodu, nenonāks šo kontinentu un vispirmā kārtā Amerikas ietekmē?

Taisnību sakot, Eiropas amerikānizācija ir jau sākusies. Amerikas kapitāls, nēģeru mūzika, Holivudas „zvaigznes“, amerikāniskais stils un modes ir jau ielauzušies Eiropā. Vai Eiropa turpmāk vēl vairāk lai padotos šai ietekmei un pati labprātīgi lai sekmētu savu tālāko amerikānizēšanos? Eiropa, kas gadusimteniem bija lepna ar savu kultūrālo misiju pasaulē?

Etniski un politiski sadrumstalotā un savstarpējās ķildās novājinātā Eiropa, kas pagaidām vēl neapzinās vajadzības organizēties, lai kopīgiem spēkiem sargātu savu politisko un kultūralo neatkarību, būs katrā ziņā apdraudēta, ja tā padosies svešu kontinentu oikonomiskai un kultūralai ietekmei, it sevišķi ja runa ir par tādu pasaules daļu kā Ziemeļamerika, kur valda viengabalaina kultūra un kur jau tagad ir izaugusi lielvalsts, kas ne tikai plašuma, bet arī saimnieciskās varas ziņā tālu pārspēj katru atsevišķu kontinentālās Eiropas valsti.

Bet šādos apstākļos ir jājautā, vai Eiropas valstīm būs izdevīgi starptautiskā satiksmē lietot angļu valodu, kas jau tagad pēc būtības ir ziemeļamerikāņu valoda? Jo šādas valodas pieņemšana nozīmēs, ja ne tūlītēju un pilnīgu pakļaušanos cita kontinenta virskundzībai, tad vismaz tomēr liks atzīt tā kultūralo pārākumu un katrā ziņā tikai sekmēs Amerikas un vēlāk arī citu kontinentu ietekmes un svara pieaugšanu Eiropā. Pieņemt angļu valodu par vienīgo starptautisko valodu nozīmē atzīt, ka ikviens ziemeļamerikānietis, bet nākotnē arī dienvidafrikānietis un austrālietis, salīdzinot ar eiropieti, būs nostādīts privilēģētā kunga stāvoklī, jo viņš pratis angļu valodu jau kā mātes valodu un viņam vairs nebūs vajadzības zināt kādu citu valodu, kurpretim eiropietis būs spiest mācīties viņa valodu kā svešvalodu. Un tā kā angļu valoda dos minēto kontinentu iedzīvotājiem arī citas priekšrocības, tad te vairs nevar būt runa par vienlīdzību, bet Eiropa būs citiem kontinentiem devusi lielas priekšrocības, sevi ar to vājinādama un palikdama ne vairs par pasaules kultūras centru, bet par šīs kultūras atpakaļpalikušu nomaļu provinci.

Bet arī no tīri latviskā viedokļa ir jāapsver tās sekas, kas varētu rasties no angļu valodas neaprobežotas ekspansijas mūsu zemē. Te salīdzināšanas dēļ der atcerēties tos laikus, kad ikviens kaut cik izglītots latvietis prata krieviski. No vienas puses šī krievu valodas zināšana bij latviešiem izdevīga, jo tā tiem pavēra ceļu uz plašo Krieviju. Daudzi uzņēmīgi un enerģiski latvieši aizceļoja uz dažādām Krievijas pilsētām un apgabaliem, vieni kā kolonisti, otri kā ierēdņi, ņemdami dažkārt labi algotas vietas un kļūdami turīgi. Un daudzi no viņiem atpakaļ vairs neatgriezās, bet ilgāku laiku svešumā dzīvodami, pamazām pārkrievojās un tā zuda mūsu tautai. Šis pārkrievošāns process gāja uz priekšu tik ātriem soļiem, ka daži jau pravietoja mūsu tautas bojā eju. Un bija arī par ko uztraukties, jo mūsu tautas eksistence bij apdraudēta pašos pamatos. Krievu valdības atklātā rusifikācija Baltijas zemēs vēl nebij tik bīstama, cik šī labprātīgā piesliešanās krievu valodai un kultūrai, kas, sagādādama materiālus labu-

mus, lika daudziem aizmirst dzimteni. Un tāpēc tagadējā krievu valodas un ietekmes ierobežošana nacionālajā Latvijas valstī (kam pievienojas vēl tagadējās Krievijas politiskie apstākļi) tai ziņā ir svētīga, ka tā ir likusi nepārvaramus šķēršļus mūsu inteliģences aizplūšanai uz Krieviju un tā paglābusi latvju tautu no nopietnām briesmām.

Pa daļai līdzīgā stāvoklī mūs var novest angļu valoda. Arī tā darīs pieejamas latviešiem daudzas un plašas zemes. Arī tā vilinās viņus prom no dzimtenes un sekmēs viņu saļaukšanos ar citām tautām, vājinādama ar to latviešu tautas dzīvo spēku. Tie angļiski runājošie ieceļotāji, kas dažādu iemeslu dēļ apmetisies mūsu zemē, tik drīz par latviešiem vis nepaliks, bet gan drīzāk pārangļosies tie latvieši, kas aizceļos uz citām zemēm. Kanada, Dienvidafrika, Austrālija gaida vēl daudzus miljonus kolonistu un pat Ziemeļamerikas Savienotās valstis, kaut gan tās ierobežo imigrāciju, neiztiks bez jauna ieceļotāju pieplūduma. Visas šīs angļiski runājošās zemes vispirmā kārtā uzņems angļu valodas pratējus, kuriem tās liksies kā otra tēviņa. Kā uzņēmēji, tirgotāji, kolonisti, inženieri, mākslinieki viņi aizbrauks, sākumā varbūt domādami palikt svešumā tikai kādu laiku, bet daudzi no viņiem atpakaļ vairs neatgriezīsies: materiālās priekšrocības un citi labumi liks viņiem aizmirst dzimteni, kā Odiseja biedriem, kad tie bija baudījuši saldus lōta augļus.

Iedomāsimies tagad, ka mūsu inteliģence angļu valodas vietā prastu franču. Viņa to varētu lietot kā starptautisku valodu kongresos, ceļojumos un citos tamlīdzīgos gadījumos, bet atkrīstu tie iebildumi, ko varēja celt pret krievu un pret angļu valodu: franču valoda nevar lāgā noderēt par pārtautošanas līdzekli. Jo uz kādām franču zemēm tad varētu izceļot latvieši? Gandrīz ne uz kādām. Francijas kolonijas Afrikā un citās pasaules daļās ar nedaudziem izņēmumiem nav piemērotas eiropiešu (un it sevišķi ziemeļnieku) nometināšanai klimatisko apstākļu dēļ. Šīs kolonijas ir noderīgas galvenā kārtā tikai saimnieciskai ekspluatēšanai. Un pati Francija ir par mazu, lai spētu uzņemt svešus kolonistus. Vēl jāievēro, ka Francijas iedzīvotāju skaits, kas daudz nepārsniedz 40 miljonus, ir gandrīz statārs, un ka Franciju ierobežo stipras kaimiņu valstis, tā ka Eiropā tā plēsties nevar un arī negrib un tāpēc Eiropas valstīm nedraud briesmas no Francijas. Runa var būt tikai par brīvprātīgu franču valodas lietošanu kultūrālo sakaru uzturēšanai un starptautiskās satiksmes vajadzībām, kur franču valodai ir jau veca tradīcija. Nav jāaizmirst, ka Francija ir veca kultūras zeme. Un tāpēc iepazīšanās ar

franču kultūru varētu būt par svētību it sevišķi tām Eiropas tautām, kas vēl tikai nesen ir pamodušās kultūrālai dzīvei un nesen nodibinājušas savas nacionālās valstis.

Tā esam nonākuši pie atzinuma, ka argumenti, ar kuriem parasti aizstāv angļu valodas noderību starptautiskā satiksmē, ar visu viņu asumu vēršas arī pret angļu valodu un ka, no otras puses, daži apstākļi, kas šķietami runā par sliktu franču valodai, padara to par izdevīgu saprašanās līdzekli daudzām Eiropas un pa daļai arī citu kontinentu tautām.

Šo divu valodu lietošana Eiropā un citās pasaules daļās atkarājas no dažādiem vēsturiskiem, ģeogrāfiskiem un politiskiem apstākļiem. Tā, piemēram, Beļģijā, kur valstsvaloda ir franču, flāmi, kas cīnas par savu kultūrālo neatkarību, ir noskaņoti pret franču valodu un ne labprāt to lieto. Tāda pat opozīcija mostas Irījā pret angļu valodu. Ēģiptē, kas līdz šim atradās zem Anglijas protektorāta, labprāt lieto franču valodu — aiz bailēm no angļu kundzības. Tāpat katalānieši, kas negrib atrasties, spāniešu aizgādībā, lai demonstrētu savas neatkarības tieksmes, satiksmē ar spāniešu aprindām bieži lieto franču valodu, lai nebūtu jālieto spāniešu.

Tautu savienības sēdekļi Žepēvā abas valodas, tiklab franču, kā angļu, uz vienlīdzības pamata ir pieņemtas kā oficiālās valodas. Tas zināmā mērā jau norāda, kādā virzienā varētu meklēt apskatāmas problēmas praktisku atrisinājumu: ja nav iespējams iztikt ar vienu pašu franču vai angļu valodu, tad atliek abu šo valodu kombinēta lietošana. Šādā gadījumā nav nemaz vajadzīgs abas valodas prast vienādā mērā, bet pietiek, ja vienu no tām kāds prot lietot aktīvi (šai valodā runājot un rakstot), bet otru pasīvi (runāto vai rakstīto tikai saprotot). Ja visas valstis vienotos obligātoriski mācīt abas šīs valodas, atstājot pēc iespējas katram brīvu izvēli, kurā no abām valodām lietot aktīvi un kurā pasīvi, tad būtu panākts problēmas atrisinājums un, protot šīs divas valodas (no kurām pilnīgāk vajadzētu pārvaldīt tikai vienu), būtu rasta iespēja ikvienam saprasties ar visu pasauli.

Ka divas svešvalodas ir iespējams prast, to pierāda mūsu pašu nesenā pagātne, kad daudzi bija spiesti runāt „trīs vietējās valodas“. Šai ziņā mūsu stāvoklis tā tad nebūtu kļuvis grūtāks, bet būtu pat vieglāks nekā agrāk, jo franču un angļu valodas, tanīs atrodamo kopējo elementu dēļ, ir vieglāk iemācāmas nekā vācu un krievu, un pie tam, kā jau sacīts, pilnīgāk nāktos piesavināties tikai to svešvalodu, kas izvēlēta aktīvai lietošanai, bet otras tikai saprašanai lemtās valodas iemācīšanās prasītu jau mazāk laika.

Šādai divvalodu sistēmai būtu tā pozitīvā puse, ka tā palīdzētu uzturēt pasaulei nepieciešamo politisko līdzsvaru, kas var tikt zaudēts, ja par starptautisku kļūst viena pati kāda lietas un varenas tautas valoda.

Vēl jāpiezīmē, ka starptautiskas valodas resp. valodu prasana nav un laikam arī turpmāk nebūs nepieciešama visiem, bet pietiks, ja, atkarībā no katra interesēm un izvēlētās profesijas, to piesavināsies kāda tautas daļa.

Apskatītā jautājuma izšķiršana galu galā tā tad atkarājas no pašu tautu brīvās gribas. Bet tā kā problēma, kā redzējam, ir sarežģīta, tās atrisināšana prasa apdomību.

TĀ PAŠA AUTORA

Grieķu gramatika.

Pirmā daļa: **Skaņu un formu mācība**, ar īsu pielikumu par grieķu dialektiem.

Otrais izdevums. Rīgā, 1934.

Ls 5,50

Otrā daļa: **Sintakse**, ar īsu pielikumu par grieķu metriku.

Rīgā, 1934.

Ls 4,50

Ramaves izdevumi:

1. **Ceļi.** Rakstu krājums docenta L. Bērziņa sešdesmitās dzimšanas dienas piemiņai. Rīgā, 1931. Ls 1,50
2. **Filoloģijas materiāli.** Profesoram J. Endzelinam sešdesmitajā dzimšanas dienā veltīts rakstu krājums. Rīgā, 1933. Ls 7,—
3. **Ceļi.** Rakstu krājums. II. Rīgā, 1933. Ls 1,30
4. **Ceļi.** Rakstu krājums. III. Rīgā, 1933. [Veltīts profesoram J. Kauliņam septiņdesmitajā dzimšanas dienā.] Ls 3,50
5. **Ceļi.** Rakstu krājums. IV. Rīgā, 1934. Ls 1,50
6. **Ceļi.** Rakstu krājums. V. Rīgā, 1935. Ls 1,50
7. **Ceļi.** Rakstu krājums. VI. Rīgā, 1935. [Veltīts Kr. Barona simtās dzimšanas dienas piemiņai.] Ls 6,—
8. Alvilis Augstkalns. **Leišu valodas elementi** latviešu ģimnazijai. Rīgā, 1935. Ls 0,65
9. **Valodas prakses jautājumi.** Red. prof. J. Ēndzelīns. Sakārt. stud. phil. P. Ozoliņš. Rīgā, 1935. Ls 1,50
10. Prof. P. Ķīkauka. **Starptautiskās valodas problēma.** Rīgā, 1935. Ls —,50

Ramaves pasta tekošs konts 10888.
